

ПОВОДОМ ИЗЛОЖБЕ

СРЕБРНЕ ЧАШЕ ПОЗНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА У СРБИЈИ

6. Деталј поставке *Сребрне чаше позног средњег века у Србији*
6. Detail of the display: *Silver Bells from the Late Middle Ages in Serbia*

Један од најзначајнијих датума у годишњем календару изложбених активности у београдским музејима, по већ устаљеној традицији, представља 6. новембар, дан када Музеј примењене уметности обележава годишњицу свога оснивања. Том приликом, као главни догађај свечарске атмосфере, Музеј приређује отварање велике студијске изложбе, редовно посвећене мање истраженим темама примењене уметности. Такву манифестацију музејски стручњаци најдуже и најбрижљивије припремају, а поред поставке, иза ње, као трајан научни прилог, остаје опсежан каталог-монографија. У новембру 2010. године прослава је протекла у знаку обележавања шездесетогодишњице оснивања Музеја, а значајан јубилеј пратило је отварање репрезентативне

*Зоран Ракић, историчар уметности, Филозофски факултет, Београд

изложбе *Сребрне чаше позног средњег века у Србији*. Благодарећи прегнућима ауторке изложбе Миле Гајић и тима који је са њом учествовао у остварењу тог изузетног пројекта, током наредна три месеца у галеријском простору Музеја била је изложена драгоцену колекцију око деведесет сребрних чаша насталих између XIV и XVIII века.

Сам одбир теме за годишњу изложбу имао је вишеструк значај. У досадашњим изучавањима старог српског златарства, сребрне чаше биле су познате само преко ограниченог броја антологијских остварења док су порекло, развитак и типологија њихових облика и орнаменталних мотива, утицаји античког наслеђа, византијске, западноевропске и оријенталне уметности, историјски услови под којима су створане и место које су имале у

7. Деталј поставке Сребрне чаше позног средњег века у Србији
7. Detail of the display: Silver Bowls from the Late Middle Ages in Serbia

животу средњовековног човека били тек делимично или нимало истражени. Организовање студијске изложбе посвећене сребрним чашама пружило је стога прилику да се по први пут сакупи, истражи и изложи већи број тих скупоцених посуда као и да се извуку неки општији закључци о њиховим уметничким и иконографским особеностима. Требало би још истаћи да су нарочит допринос таквим настојањима, али и ексклузивности саме изложбе, дали изванредни, до сада већином непубликовани примерци чаша из задивљујуће богате колекције Витора Ристовића. Најзад, у години прослављања шест деценија од оснивања Музеја примењене уметности, изложбом је на речит начин истакнут и континуитет у истраживањима старог српског златарства, која је, у окриљу ове установе, још педесетих година прошлог столећа, утемељила др Бојана Радојковић.

Осим неоспорне занимљивости, па и атрактивности сабраног материјала, изложба је пред своје творце, које поред М. Гајић чине и арх. Озарија Марковић Лашић и Зоран Поповић, поставила и неке сасвим особене изазове. Пре свега, суочила их је с чињеницом да располажу са неколико десетина изузетно драгоцених предмета, невеликих диманзија и готово истоветних облика, бли-

ставих површина оплемењених тананим, гдекад и тешко уочљивим орнаментима, које је требало изложити и на одговарајући начин осветлити у пространим, разуђеним и мермером оплаћеним просторима Музеја. Како би избегли монотонију поставке, коју је нужно наметало понављање већег броја сличних форми, а при томе истакли сву деликатну лепоту одабраних примерака, аутори су као кључне задатке у осмишљавању поставке препознали прекомпоновање галеријског простора и постављање оних врста светлосних извора који би на најбољи и најсигурнији начин осветлили скупоцена златарска остварења.

Арх. О. Марковић Лашић је, у сарадњи са аутором изложбе, том изазову одговорила на, чини се, најбољи начин. Простор је организовала постављањем гипсаних зидова с дугачким континуираним прозорима или посебним отворима на различитим висинама, чиме је остварила неколико мањих функционалних јединица. У тако решене ентеријере увела је постаменте различитих висина а покренути ритам простора и маса допунила мирним и складно сучељеним белим и црним зидним површинама, оживљеним великим репродукцијама најфектнијих детаља с изложених чаша и сажетим текстуал-

8. Детаљ поставке *Сребрне чаше позног средњег века у Србији*
 8. Detail of the display: *Silver Bowls from the Late Middle Ages in Serbia*

ним коментарима који допуњују и логично следе ток поставке. На тај начин створен је складни просторни оквир за експонате непроцењиве вредности, прожет елеганцијом и уздржаном динамиком.

Други, не мање значајан изазов, везан за осветљење изложених предмета, на једнако успешан начин решио је З. Поповић. Рафиноване светлосне ефекте, он је постигао увођењем специјалних хладних сијалица које метал не загревају нити утичу на његова својства и постављањем тзв. „светлосне кише“, сачињене од с таванице спуштених оптичких влакана различите дужине. Хладне сијалице омогућиле су излагање чаша на просветљеним подлогама, док су оптичка влакна посетиоцима пружила прилику да их ухвате у руку и снап светлости, што полази од њиховог врха, усмере ка жељеном детаљу на изложеним чашама. На тај начин су у највећој мери избегнуте сенке, сагледавање предмета и њихових минучиозних појединости постало је могуће из свих углова, а светлосна и визуелна чаролија заокружена је и доведена до краја.

Такође, вешто су искоришћени и сам положај галерије и њена могућност да преко пространих стаклених површина комуницира с екстеријером. Та околност навела је ауторе да поједине детаље поставке усмере ка улици и тиме скрену позорност на изложбу не само заинтересованих већ и случајних пролазника. Наполетку, изложба је допуњена изванредном музичком подлогом, чије су поједине секвенце саздане од непоновљиве мелодије точења вина и племенитог звука сребра потеклог, управо, од чаша изложених у витринама (музику је специјално за изложбу сачинио Александар В. Марковић, а њен дигитални снимак приложен је уз сваки примерак каталога).

Благодарећи тако решеној поставци, пажња посетиоца је већ од улазног хола усмерена ка експонатима чије прегледно и јасно груписање, према хронолошким и типолошким блискостима, на најдоследнији начин илуструје ауторкине речи исказане у каталогу: *Чаше од сребра представљале су мали универзум уметничких стилова, мотива и симбола – од складних античких форми, мотива винове лозе, Дионисових пантера, хришћан-*

ских јелена и птица, преко готичких розета, застрашујућих звери и митских бића средњовековља – до виртуозних орнамената, бескрајних лозица и геометријских арабески.

У првом одељку изложене су најстарије чаше, изведене током XIV и XV века и сачуване у сасвим ограниченом броју. Значајним избором и начином поставке, ауторка је истакла не само скупоценост њихових материјала, финоћу израде и сасвим особене појединости, које одликују рафинирани спрегови византијских и готичких мотива, већ је убедљиво показала како ти примерци образују јединствену стилску целину која је у основним цртама саображена токовима оновременог европског златарства.

Опсежнији део изложбе посвећен је чашама насталим у XVI и XVII столећу. Отоманска освајања и промењене животне околности учиниле су те предмете скромнијим и мање личним, а доминантни мотиви на њима, поред фигура светитеља и призора лова или борбе животиња, постају бескрајно маштовите комбинације биљних и геоматријских преплета, наглашено исламске инспирације. Напоследку, као епилог изложбе, представљен је изванредан број примерака из XVIII века, раздобља у којем сребрне чаше под утицајем барокне уметности постепено губе пређашњу намену и претварају се у зделе чисто декоративног карактера.

Саставни део манифестације јесте опширан, беспрекорно опремљен и документован каталог који, због свог значаја, свакако заслужује посебан приказ. Каталог садржи исцрпну студију Миле Гајић у којој је, на основу сачуваних примерака, архивских вести и богатог компаративног материјала, пружена свеобухватна слика развитка ове важне гране старог српског златарства. Други део књиге чини детаљан каталогски опис сваке изложене чаше, праћен изванредним фотографијама чији је аутор Веселин Милуновић.

На крају приказа изложбе средњовековних сребрних чаша намеће се и једна општија оцена о њеним думетима. Већ сада је сасвим сигурно да су богатство и разноврсност представљеног материјала, високи стандарди које је наметнула сама поставка и, посебно, резултати публиковани у каталогу, постали драгоцен и незаменљив подстицај у даљем раду истраживача примењене уметности код Срба као и музејских делатника уопште. Међутим, једнако извесном чини се оцена како је и оном далеко бројнијем делу публике, који чине љубитељи уметности, листом поникли у временима када је чаша постала искључиво практичан предмет, неретко сведен на једнократну употребу, ова изложба пружила, уз несумњиво естетско задовољство, и неке другачије, не мање важне поуке које сведоче о солидности, виталности и непролазној свежини уметности прохујалих времена.

8. Детаљ поставке Сребрне чаше позног средњег века у Србији
8. Detail of the display: Silver Bowls from the Late Middle Ages in Serbia